

Education at a Glance: OECD Indicators – 2005 Edition

Summary in Czech

Stručný pohled na školství v ukazatelích OECD – ročník 2005

Přehled v českém jazyce

Vzdělání a celoživotní vzdělávání hrají klíčovou roli při vývoji ekonomik a společností. To platí v těch nejvyspělejších zemích, stejně jako v těch, které v současnosti zažívají prudký růst a rozvoj. Lidský kapitál je klíčovým faktorem, který pohání ekonomický růst a zlepšuje ekonomické postavení jednotlivců, a stále více je patrný i jeho vliv na neekonomické přínosy včetně zdraví a sociálního zařazení.

Stručný pohled na školství z roku 2005 poskytuje bohatý, mezinárodně porovnatelný a aktuální soubor ukazatelů výkonnosti vzdělávacích systémů. I když se zaměřuje především na 30 zemí OECD, ukazatele stále častěji popisují i partnerské země. Zkoumají účast na vzdělávání, výši vynaložených prostředků, způsob fungování vzdělávacích a výukových systémů a širokou paletu jejich výsledků.

Oproti minulému vydání byly nově zařazeny výsledky šetření Programu mezinárodního hodnocení studentů (Programme for International Student Assessment – PISA) za rok 2003, které se týkají matematických dovedností 15letých žáků (ukazatele A4, A5 a A6), údaje o rozdělení příjmů podle úrovně dosaženého vzdělání (ukazatel A9), doklady o mimoekonomických přínosech vzdělávání (ukazatel A10), porovnání účasti ekonomicky aktivních na dalším vzdělávání a odborné přípravě (ukazatel C6), analýza času věnovaného žáky učení mimo školu (ukazatel D1), údaje o vlivu statutu školy (veřejné či soukromé) na výsledky žáků (ukazatel D5) a údaje o tom, zda se v systému sekundárních škol berou při organizaci výuky v úvahu rozdíly mezi žáky a jaký vliv to má na jejich výsledky (ukazatel D6).

Klíčová zjištění tohoto vydání jsou následující:

Stále více lidí studuje déle, avšak míra graduace* na terciární úrovni vzdělávání se značně liší

Úroveň dosaženého vzdělání u dospělé populace zemí OECD nadále roste díky zvyšujícímu se počtu mladých lidí, kteří získávají vyšší sekundární a terciární kvalifikaci. Dnešní 25–64letí dospělí dosáhli v průměru vzdělání vyžadující něco přes 12 let studia, což odpovídá vyššímu sekundárnímu vzdělání. Pro mladé lidi, kteří nyní dokončují svá studia, se vyšší sekundární vzdělání stalo normou, přičemž ve všech zemích OECD (s výjimkou čtyř zemí) sledujících tento ukazatel dosahuje této úrovně 70 % z nich, a průměrně jeden ze tří mladých lidí v zemích OECD získává vyšší vzdělání na univerzitní úrovni (terciární typu A).

Ukazatele ze *Stručného pohledu na školství* z roku 2005 také vypovídají o tom, že:

- V mnohých zemích OECD, ve kterých v minulosti velký počet žáků neukončil sekundární vzdělávání, se nyní situace rychle zlepšuje. V Belgii, Francii, Irsku, Koreji a Řecku, kde zhruba polovina lidí narozených v 50. letech nedosáhla úrovně sekundárního vzdělání, již sekundární vzdělání má 72 % až 97 % osob narozených v 70. letech. U mladých dospělých v Mexiku, Turecku a Portugalsku je ve srovnání s mladými dospělými z jiných zemí nadále méně pravděpodobné, že dosáhli vyššího sekundárního vzdělání.
- Zvýšení míry graduace na terciární úrovni vzdělávání bylo méně rovnoměrné než u sekundárního vzdělávání. Celkový počet absolventů v zemích OECD vzrostl zejména v důsledku růstu počtu absolventů v několika málo zemích. Současné míry graduace se pohybují od méně než 20 % v České republice, Německu, Rakousku a Turecku až po více než 40 % v Austrálii, Dánsku, Finsku, na Islandu a v Polsku. Tyto rozdíly souvisí s velkými odlišnostmi v systémech terciárního vzdělávání. Vysoké míry graduace jsou běžnější v zemích s pružnější strukturou kvalifikací.
- Ve většině zemí dosahují ženy jak sekundární, tak terciární úrovně vzdělání ve větší míře než muži. Avšak ženy se na sekundární škole méně věnují matematice a přírodním a technickým vědám a je méně pravděpodobné, že terciární vzdělání v těchto oborech získají.
- Nově aktualizované údaje ukazují, že počet absolventů přírodovědných a technických oborů na 100 000 zaměstnaných osob se pohybuje od méně než 700 v Maďarsku až po více než 2 200 v Austrálii, Finsku, Francii, Irsku, Koreji a Spojeném království.

Výsledky žáků značně kolísají celkově i při srovnání mezi zeměmi, a to jak v předmětech zahrnutých do učebních plánů, jako je např. matematika, tak i v širě pojaté schopnosti řešit problémy

V roce 2003 výzkum PISA podruhé podal zprávu o znalostech a dovednostech 15letých žáků týkajících se matematiky. V rámci zemí OECD byli v matematice celkově nejlepší žáci z Finska, Japonska, Koreje a Nizozemska. Velká část z nejzajímavějších proov-

* Míra graduace je relace počtu absolventů a počtu osob ve věku typickém pro absolvování.

nání se zabývala důvody kolísání výsledků žáků v rámci jednotlivých zemí a také mírou, v jaké se výsledky žáků z různých škol liší. Ke klíčovému zjištění výzkumu patří:

- V Austrálii, Belgii, Finsku, Japonsku, Kanadě, Koreji, Nizozemsku, na Novém Zélandu a ve Švýcarsku dokáže nejméně jeden z pěti žáků velmi dobře řešit složité matematické úlohy. To je známka toho, že v těchto zemích existuje velká skupina osob s matematickými dovednostmi na vysoké úrovni, kteří budou pravděpodobně hrát klíčovou roli na cestě ke znalostní ekonomice.
- I když velká většina žáků v zemích OECD má alespoň základní matematické dovednosti, podíl těch, kteří je postrádají, výrazně kolísá: od méně než 10 % ve Finsku a Koreji až po více než čtvrtinu v Itálii, Mexiku, Portugalsku, Řecku a Turecku. To naznačuje, kolik žáků se patrně v budoucnu při používání matematiky setká s vážnými problémy.
- V průměru se v rámci každé země podílejí rozdílné výsledky škol z jedné třetiny na rozdílnosti výsledků žáků v matematických dovednostech. Několik zemí vykazuje vysokou míru dovedností u všech škol a zároveň malé rozdíly mezi školami. Ve Finsku lze rozdílnost v dovednostech žáků připsat jen z necelých 5 % rozdílům mezi školami, v Dánsku, na Islandu, v Kanadě a Švédsku pak ze 17 či méně procent.

Nepochybný přínos vzdělávání lze měřit prostřednictvím šancí na získání zaměstnání, výdělků a celkového ekonomického růstu

Investice do vzdělávání přinášejí individuální i kolektivní užitek. Lépe vzdělaní dospělí mají větší šanci pracovat a mít vyšší než průměrný příjem. Tyto dopady jsou však v různých zemích a pro různé úrovně vzdělání odlišné. Zvláště silný vliv na zaměstnanost se projevuje u mužů bez vyššího sekundárního vzdělání, kteří mají mnohem menší šanci získat práci než ti, kteří této úrovni vzdělání dosáhli. Nejvýraznější rozdíl v příjmech se projevuje mezi osobami s terciární kvalifikací a těmi, kteří získali pouze vyšší sekundární nebo postsekundární vzdělání. Dopady na celou ekonomiku je obtížnější přesně měřit, ale publikované ukazatele potvrzují zřetelný vliv lidského kapitálu na produktivitu a ekonomický růst. Konkrétní ukazatele dokládají, že:

- Ženy s nízkou úrovní dosaženého vzdělání mají zvláště malou šanci na získání práce jak oproti mužům s nízkým vzděláním, tak oproti ženám s vyšším vzděláním. Zvláště patrné je to v Irsku, Itálii, Mexiku, Řecku, Španělsku a Turecku, kde pracuje méně než 40 % 25–64letých žen bez vyššího sekundárního vzdělání ve srovnání se 70 % u obdobně vzdělaných mužů. V těchto zemích je převážná většina žen s vyšším vzděláním zaměstnána: nejméně 70 % žen s terciárním vzděláním, v Turecku je to 63 %.
- Nové údaje o příjmech ukazují, že kromě toho, že v různých zemích jsou rozdíly v průměrných příjmech osob s odlišnou úrovní dosaženého vzdělání různé, liší se i variabilita příjmů osob se stejnou úrovní vzdělání. Například v zemích, jako je Belgie, Francie, Lucembursko či Maďarsko, je jen relativně málo osob s příjmy pod polovinou mediánu příjmu (počítaného bez ohledu na úroveň dosaženého vzdělání).
- Růst produktivity práce se ve většině zemí OECD podílel nejméně z poloviny na růstu hrubého domácího produktu na obyvatele v letech 1990–2000. Dlouhodobý vliv prodloužení vzdělávání o jeden rok na ekonomické výsledky se v oblasti OECD odhaduje na 3 až 6 %. Pozornost je věnována i vlivu vzdělání na zdraví a sociální soudržnost.

Výdaje na vzdělávání rostou, avšak ne vždy tak rychle jako hrubý domácí produkt

Země OECD rozšiřují možnosti svých vzdělávacích systémů, ale zároveň se snaží vyrovnat s náklady veřejných rozpočtů, které jsou pod silným tlakem. Konfliktní tlaky přináší různé trendy. V terciárním vzdělávání, kde počty studentů rostou nejrychleji, jsou tlaky na snižování jednotkových nákladů největší. V primárním a sekundárním vzdělávání, kde v některých případech v důsledku demografického vývoje ubývá žáků, rostou výdaje na žáka téměř ve všech zemích. Konkrétně:

- V Austrálii, Irsku, na Novém Zélandu, v Polsku, Portugalsku, Španělsku, Řecku a Turecku vzrostly v letech 1995–2002 výdaje na žáka v neterciárním vzdělávání o více než 30 %. V některých dalších zemích vzrostly o méně než 10 % a ve Švédsku mírně poklesly.
- Výdaje na studenta v terciárním vzdělávání poklesly v některých případech o více než 10 %, jelikož celkové výdaje rostly pomaleji než počty studentů. K tomu došlo v České republice, Polsku a Slovenské republice, kde počet zapsaných rapidně stoupl, i v Austrálii a Švédsku, kde rostl pomaleji. V Řecku, Španělsku, Švýcarsku a Turecku výdaje na studenta v terciárním vzdělávání vzrostly o více než 30 %.
- V letech 1995–2002 držel celkový růst výdajů na vzdělávání alespoň krok s růstem hrubého domácího produktu pouze v polovině zemí. V Irsku, kde hrubý domácí produkt rostl zvláště prudce, rostly výdaje na neterciární vzdělávací instituce pouze polovičním tempem, i když výdaje na terciární instituce rostly téměř stejně rychle jako hrubý domácí produkt. Na Novém Zélandu a v Turecku rostly výdaje na vzdělávací instituce na neterciární úrovni více než dvakrát rychleji než hrubý domácí produkt a v Itálii, Japonsku, Maďarsku, Mexiku, Polsku, Řecku, Švýcarsku a Turecku tomu tak bylo na terciární úrovni.

Soukromé výdaje na vzdělávání jsou v některých oblastech značné, avšak výše prostředků na vzdělávání nadále značně závisí na veřejných rozpočtech

Většina výdajů vzdělávacích institucí je dnes financována z veřejných zdrojů. Na primární a sekundární úrovni vzdělávání v zemích OECD pochází z těchto zdrojů více než 90 % prostředků. V terciárním a preprimárním vzdělávání je financování ze soukromých zdrojů významnější, zejména v některých zemích. V posledních letech bylo veřejné financování vzdělávání ve většině zemí ohroženo poklesem podílu hrubého domácího produktu věnovaného na celkové veřejné výdaje. Tento dopad pomohlo snížit přidělení většího podílu prostředků z veřejných rozpočtů na vzdělávání. Ukazatele o výdajích z veřejných a soukromých zdrojů dokládají, že:

- Na terciární úrovni vzdělávání je podíl financování ze soukromých zdrojů velmi různý, pohybuje se od méně než 4 % v Dánsku, Finsku, Norsku a Řecku až po více než 50 % v Austrálii, Japonsku a Spojených státech. V Koreji je to dokonce více než 80 %.
- V některých zemích se nyní terciární instituce spoléhají na soukromé zdroje financování, jako je školné, více než v polovině 90. let. V Austrálii, Mexiku, Portugalsku, Slovenské republice, Spojeném království a Turecku vzrostl v období 1995–2002 podíl soukromých příspěvků o více než pět procentních bodů. Na primární a sekundární úrovni vzdělávání zůstaly podíly veřejného a soukromého financování ve velké míře beze změny.

- Vzhledem k hrubému domácímu produktu veřejné rozpočty v zemích OECD v průměru poklesly a podíl veřejných výdajů na vzdělávání na celkových veřejných výdajích vzrostl, avšak absolutně rostly veřejné výdaje na vzdělávání pomaleji než hrubý domácí produkt. Dánsko, Nový Zéland a Švédsko zaznamenaly výrazný posun veřejného financování směrem ke vzdělávání.

Střední délka vzdělávání[†] se stále prodlužuje a většina mladých lidí dnes předpokládá, že během svého života absolvuje nějaký program terciárního vzdělání

Pokud by se nezměnila současná intenzita účasti na vzdělávání, mohlo by dnes pětileté dítě ve většině zemí OECD předpokládat, že během svého života absolvuje 16 až 21 let vzdělávání. S tím, jak se zvyšovala účast na preprimárním, vyšším sekundárním a terciárním vzdělávání, prodlužovala se od roku 1995 ve všech zemích střední délka vzdělávání. Vycházíme-li ze současných měř účasti, mělo by v průměru 53 % mladých lidí absolvovat alespoň nějakou formu univerzitního terciárního vzdělávání nebo jeho ekvivalentu.

Ukazatele dokládají, že:

- Střední délka vzdělávání pětiletého dítěte v roce 2003 překračovala 16 let ve všech zemích s výjimkou Lucemburska, Mexika, Slovenské republiky a Turecka a nejvyšší byla v Austrálii, Belgii, Finsku, na Islandu, ve Spojeném království a Švédsku, kde dosáhla hodnot mezi 19 a 21 lety.
- Střední délka vzdělávání vzrostla v České republice, na Islandu, v Koreji, Maďarsku, Polsku, Řecku, Spojeném království, Švédsku a Turecku v období 1995–2003 o více než 15 %.
- Při zachování současných měř účasti na vzdělávání by 53 % dnešních mladých lidí v zemích OECD absolvovalo univerzitní vzdělávací program či jeho ekvivalent a zhruba 16 % by se zúčastnilo jiných typů terciárních programů (terciárních typu B) – tyto skupiny se však do jisté míry překrývají. V Austrálii, Finsku, na Islandu, v Maďarsku, Norsku, na Novém Zélandu, v Polsku a Švédsku by do terciárních programů typu A nastoupilo více než 60 % mladých lidí. Jiné formy terciárního vzdělání jsou nejběžnější v Koreji a na Novém Zélandu, kde by se terciárního vzdělávání typu B zúčastnilo přes polovinu mladých lidí.

Zahraníční studenti představují stále rostoucí a stále vlivnější složku zapsaných do terciárního vzdělávání

V roce 2003 studovalo v zemích OECD 2,12 miliónu zahraničních studentů, tj. takových, kteří studovali mimo zemi svého původu. To představovalo 11,5% nárůst počtu zahraničních studentů vykazovaného OECD oproti předchozímu roku. Za povšimnutí stojí zejména, že:

- Spojené státy, Spojené království, Německo, Francie a Austrálie přijaly 70 % z celkového počtu zahraničních studentů v zemích OECD. Od roku 1998 vzrostl podíl Austrálie, zatímco podíl Spojeného království a Spojených států se snížil.

[†] Průměrná délka vzdělávání od pěti let, pokud by míry účasti na vzdělávání zůstaly po několik dalších desetiletí neměnné.

- V absolutních číslech představovali největší zdroj zahraničních studentů ze zemí OECD studenti z Koreje, Japonska, Německa, Francie, Řecka a Turecka. Největší počty zahraničních studentů z partnerských zemí pocházejí z Číny, Indie a jihovýchodní Asie.

Mladí dospělí kombinují práci a studium různými způsoby, avšak značná část se nevěnuje ani jednomu

Přechod z povinné školní docházky do zaměstnání se může v zemích OECD značně prodloužit, prolíná-li se studium často se zaměstnáním. Avšak ti, kteří se blíží třicítce, aniž by získali nějakou kvalifikaci, jsou vážně ohrožení.

- Osoby bez alespoň vyššího sekundárního vzdělání čelí většímu riziku nezaměstnanosti. V Belgii, České republice, Německu, Polsku a Slovenské republice je mezi 25–29letými bez vyššího sekundárního vzdělání nezaměstnaných přes 15 %.
- V některých zemích mladí lidé po významnou dobu ani nestudují, ani nepracují (nezaměstnaní nebo ekonomicky neaktivní). Průměrná doba strávená v této situaci mezi věkem 15 a 30 let přesahuje v Belgii, České republice, Itálii, Maďarsku, Mexiku, Polsku, Řecku, Slovenské republice, Spojených státech, Španělsku a Turecku dva roky.
- V některých zemích následuje pracovní poměr většinou ihned po ukončení studia, v jiných probíhají souběžně. Programy studia kombinující praktickou a teoretickou výuku, relativně běžné v Evropských zemích, nabízejí ucelené dráhy odborného vzdělávání končící získáním uznávané odborné kvalifikace. V jiných zemích jsou počáteční vzdělávání a práce spojovány jen zřídka.

To, co se vkládá do výuky, lze charakterizovat nejen tím, kolik hodin se děti učí a v jak velkých třídách, ale také rozsahem učení mimo školu

V letech povinné školní docházky se vklad do výuky v jednotlivých zemích pronikavě liší. Žákům v jedné zemi může být věnováno o 50 % více vyučovacího času a mohou být ve třídách i o 50 % větších než v jiné zemi. Avšak ne vše se děje ve třídách a nové údaje PISA ukazují, že se výrazně liší i délka učení mimo školu. Pokud jde o vklady do výuky a učení, bylo mj. zjištěno, že:

- Celkový počet vyučovacích hodin, které mají žáci absolvovat mezi 7. a 14. rokem, činí v zemích OECD v průměru 6 852 hodin. Oficiální požadavky se pohybují od 5 523 hodin ve Finsku až po zhruba 8 000 hodin v Austrálii, Itálii, Nizozemsku a Skotsku.
- Když byli v šetření PISA 2003 dotazováni 15letí žáci na učení mimo školu, odpovídali v jednotlivých zemích velmi odlišně. Zatímco v Belgii, České republice, na Islandu, v Japonsku, Norsku, Portugalsku, Rakousku, Švédsku a Švýcarsku tvořila výuka ve třídě 80 % celkového času věnovaného učení, žáci v Řecku odpovídali, že tráví téměř 40 % času věnovaného učení v jiném prostředí, to znamená domácím studiem a mimoškolní výukou.
- Průměrná velikost třídy na nižší sekundární úrovni vzdělávání je 24 žáků, avšak pohybuje se od 30 a více v Japonsku, Koreji a Mexiku až po méně než 20 v Dánsku, na Islandu a ve Švýcarsku.
- V deseti zemích OECD, které dodaly údaje, průměrně 30 % pracovníků ve školách na primární a sekundární úrovni nejsou učitelé a tato hodnota se pohybuje od méně než 20 % v Koreji a na Novém Zélandu až po více než 40 % v České republice a Francii.

Plat a vyučovací doba učitelů se v jednotlivých zemích výrazně liší a struktura platů se v některých případech mění

Měřeno relativně k hrubému domácímu produktu na obyvatele jsou v některých zemích učitelé placeni více než dvakrát lépe než jinde. Učitelé také v různých zemích pracují rozdílný počet hodin. Některé změny jsou vyvolány nabídkou a poptávkou. Učitelé dokládají, že:

- V Koreji a Mexiku je plat učitele uprostřed kariéry na nižší sekundární úrovni vzdělávání více než dvakrát vyšší než hrubý domácí produkt na obyvatele, zatímco na Islandu a ve Slovenské republice nedosahuje ani jeho 75 %.
- Roční počet vyučovacích hodin na nižší sekundární úrovni vzdělávání se pohybuje od 535 v Japonsku až po více než 1 000 hodin v Mexiku a Spojených státech a podobné rozdíly se objevují i na ostatních vzdělávacích úrovních.
- Z hlediska hodinové mzdy jsou učitelé mnohem lépe placeni na vyšší sekundární úrovni vzdělávání než na primární úrovni. V Nizozemsku a Španělsku je plat za vyučovací hodinu u učitelů ve školách na vyšší sekundární úrovni o 80 % vyšší než u učitelů škol na primární úrovni, avšak na Novém Zélandu, v Polsku, Slovenské republice a Spojených státech je vyšší jen o méně než 5 %.
- V Anglii, Austrálii, Dánsku, Finsku a Skotsku možná zájem získat nové učitele přispěl od roku 1996 k rychlejšímu růstu nástupních platů ve srovnání s ostatními učitelskými platy. Platy uprostřed kariéry vzrostly relativně rychle v Japonsku, Nizozemsku, na Novém Zélandu, v Portugalsku a Rakousku. Na Novém Zélandu rostly platy v nejvyšší kategorii také rychleji než nástupní platy, avšak vzhledem k tomu, že dosažení nejvyšší kategorie trvá jen osm let, můžeme je přirovnat k náborovým pobídkám pro nové učitele.

Různé typy škol a školských systémů vykazují rozdílné výsledky, avšak vliv těchto strukturálních rozdílů je třeba interpretovat opatrně

Šetření PISA 2003, které zjišťovalo matematické dovednosti 15letých žáků, zaznamenalo výrazné rozdíly ve výsledcích žáků veřejných a soukromých škol a také rozdíly ve výsledcích mezi systémy sekundárního vzdělávání s větší či menší diferenciací při rozdělování žáků do skupin. K takovým srovnáním je ale nutné přistupovat opatrně. Hlavní závěry jsou:

- Soukromé školy obecně ve výsledcích předčily veřejné školy. Žáci soukromých škol získali průměrně o 33 bodů více na stupnici hodnocení matematických dovedností, což je zhruba polovina jedné úrovně dovednosti. Největší rozdíl byl v Německu (66 bodů). Nicméně vezmeme-li v úvahu všechny socio-ekonomické faktory, pak už se výsledky soukromých škol nejeví lepší.
- Žáci ve více diferencovaných a selektivních vzdělávacích systémech měli v průměru mírně horší výsledky než žáci v jednotnějších systémech, avšak tento rozdíl není statisticky významný. Více diferencované systémy vykazují mnohem větší kolísání výsledků mezi žáky, mezi jednotlivými školami a také při porovnávání žáků z více či méně zvyhodňujících rodinných prostředí.

© OECD 2005

Tento přehled není oficiálním překladem OECD.

Reprodukce tohoto Přehledu je povolena, jsou-li uvedena autorská práva OECD a název původní publikace.

Vícejazyčné přehledy jsou překlady výtahů z publikací OECD původně publikovaných v angličtině a francouzštině.

Jsou zdarma k dispozici v internetovém knihkupectví OECD
www.oecd.org/bookshop/

Více informací získáte na Odboru pro legislativu a překlady při OECD,
Ředitelství pro veřejné záležitosti a komunikaci.

rights@oecd.org

Fax: +33 (0)1 45 24 13 91

OECD Rights and Translation unit (PAC)
2 rue André-Pascal
75116 Paris
France

Navštivte naši internetovou stránku www.oecd.org/rights/

